

**The Defense-Security Challenges of Sea-Oriented
Development in the Makran Coasts from the Perspective of
Political Geography
Case Study: Scale: Local and National**

Aliraza Barati, Seyyed Abbas Ahmadi and Bahador Zare'ei

ABSTRACT

Today, the most developed cities have formed in the margins of coasts of seas and oceans. There is a reciprocal relationship between the existence and survival of cities and sea-oriented development. Today, a geoeconomic approach governs coastlines. Therefore, the Eastern coasts of Iran (Makran coasts) have connected the country to the ocean structure, causing an increase of geopolitical weight and geoeconomic functions. In the present research, the main question is: What are the defense and security challenges of sea-oriented development in the Makran coasts from the perspective of political geography at local and national scales? The method used in this research is descriptive of survey type (using questionnaire on the basis of Likert scale). The analysis in this research has been carried out by using the statistical software SPSS 23 at two levels: namely Descriptive and Inferential. The data in this article represent part of the challenges (security and defense challenges at two scales: namely national and local) adopted from the doctoral dissertation with the topic of "the challenges of sea-oriented developments in Makran coasts from the perspective of political geography". Results indicate that the security-defense challenges at national scale enjoy a higher weight and average than the security-defense challenges at local scale.

KeyWords: *security-defense challenges; sea-oriented development; Makran coasts; political geography.*

چالش‌های دفاعی - امنیتی توسعه دریامحور در سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی مطالعه موردی: مقیاس: محلی و ملی

بهادر زارعی^۲

سید عباس احمدی^۱

علیرضا براتی^۳

تأیید مقاله: ۱۴۰۰/۰۱/۱۰

دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۰۶/۲۴

چکیده

امروزه توسعه یافته‌ترین شهرها در حاشیه سواحل دریاها و اقیانوس‌ها شکل گرفته‌اند و بین موجودیت و بقای این شهرها و توسعه دریامحور یک ارتباط متقابل وجود دارد و امروزه رویکردی ژئواکونومیکی بر سواحل استوار است. لذا سواحل جنوب شرقی ایران (سواحل مکران) کشور را به سازه اقیانوسی پیوند داده و موجب ارتقای وزن ژئوپولیتیک و کارکردهای ژئواکونومیکی آن می‌گردد. در پژوهش حاضر، سؤال اصلی عبارت است از اینکه چالش‌های دفاعی و امنیتی توسعه دریامحور در سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی در مقیاس محلی و ملی کدامند؟ در همین راستا، روش پژوهش در این تحقیق، توصیفی از نوع پیمایشی (استفاده از پرسشنامه بر اساس طیف لیکرت) است. تجزیه و تحلیل حاصل از این پژوهش با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS-23 در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی انجام شده است. داده‌های این مقاله بیانگر بخشی از چالش‌های (چالش‌های دفاعی - امنیتی در دو مقیاس محلی و ملی) برگرفته از رساله دکتری با موضوع چالش‌های توسعه دریامحور در سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی است. نتایج، حاکی از این است که چالش‌های دفاعی - امنیتی در مقیاس ملی از وزن و میانگین بالاتری نسبت به چالش‌های دفاعی - امنیتی در مقیاس محلی برخوردار است.

کلید واژه‌ها

چالش‌های دفاعی - امنیتی؛ توسعه دریامحور؛ سواحل مکران؛ جغرافیای سیاسی.

B.zarei@ut.ac.ir

۱. نویسنده مسئول: استادیار، گروه جغرافیای سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

۲. استادیار، گروه جغرافیای سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

۳. دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، پردیس بین‌المللی کیش، دانشگاه تهران، تهران، ایران

Alirezabarati47@ut.ac.ir

مقدمه

به گواه تاریخ، ایرانیان از قدیمی ترین دریانوردان بوده و در آب‌های خلیج فارس، اقیانوس هند، شرق مدیترانه و دریای سرخ، سرآمد دوران خود به‌شمار می‌رفته‌اند. گسترده‌ترین عملیات آبی‌خاکی و لشگرکشی دریایی تا قبل از جنگ جهانی دوم توسط ایرانیان و در قرن چهارم قبل از میلاد صورت گرفته است (عزتی، ۱۳۶۳: ۴۴). از سده شانزده با آغاز انقلاب دریانوردی تاکنون، کرانه‌های دریایی آرام‌آرام به گرانیگاه تمدن تبدیل شده‌اند. نتیجه انقلاب بازرگانی سده‌های هفده و هجده و تداوم آن تاکنون، بستر رویکرد گسترده جهان نو به ساحل و چیرگی نسبی اقتصاد دریاپایه به‌جای اقتصاد خشکی پایه بوده است. «ساحلی شدن» اقتصاد جهانی در واقع به‌معنای تمرکز کانونی کنش‌ها، جمعیت‌ها و نیز تنش‌ها و بحران‌ها در این محورهاست. این تمرکز کانونی به‌ویژه در پیرامون کرانه‌های دریایی اروپای باختری، امریکای شمالی و خاور دور پیشرفته که ۸۵ درصد تولید ناخالص و ۸۶ درصد صادرات جهانی را در اختیار دارند، قابل مشاهده است (لوروو توال، ۱۳۸۱: ۱۲۶).

توسعه هماهنگ نواحی مختلف یک کشور، امری مهم برای رسیدن به وحدت و یکپارچگی ملی است. بسیاری از کشورهای پیشرفته، عرصه نابرابری‌ها و تفاوت‌های فزاینده منطقه‌ای و ناحیه‌ای هستند که همین امر، به حرکت جمعیت و سرمایه به سوی مناطق توسعه‌یافته‌تر و بروز مشکلات حادّ منطقه‌ای و ملی انجامیده و موجب شده است تا برنامه‌ریزی برای توسعه متعادل نواحی کشور و زدودن نابرابری‌های موجود، مورد توجه قرار گیرد. لذا هدف برنامه‌ریزی، تبدیل وضعیت موجود در محیط به وضع مطلوب، پیشرفت و آبادانی مناطق مختلف کشور به‌ویژه سواحل اقیانوسی مکران است. بدیهی است برای رسیدن به وضع مطلوب، در گام نخست، باید شناخت دقیق و همه‌جانبه‌ای از وضع موجود و چالش‌های پیش رو داشت؛ «چنین شناختی تنها از طریق علم جغرافیا آن‌هم به صورت پویا و براساس نگرش نظام‌مند امکان‌پذیر خواهد بود (مؤمنی، ۱۳۷۷: ۳۵)». سطح‌بندی توسعه، روشی برای سنجش توسعه دریامحور است که چالش‌های مختلف (اعم از چالش‌های دفاعی - امنیتی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و محیطی (جغرافیایی - طبیعی)) مناطق را نشان می‌دهد و وضعیت مناطق را نسبت به یکدیگر از نظر سطح توسعه مشخص می‌کند. با این روش، روند شکل‌گیری توسعه قطبی مناطق مشخص

می‌شود و در نهایت، در برنامه‌ریزی توسعه مناطق، مناطق نیازمند و کمتر توسعه یافته تعیین و از نابرابری مناطق جلوگیری می‌شود. بنابراین، لازم است که در منطقه مورد مطالعه، چالش‌های توسعه دریامحور طبقه‌بندی شده تا نسبت به برنامه‌ریزی برای رسیدن به وضعیت مطلوب برنامه‌ریزی شود. در این راستا، مطالعه و بررسی چالش‌های دفاعی - امنیتی، امری ضروری برای کسب و ارائه راهبردهای توسعه شمرده می‌شود. اگر سنجش سطح توسعه مناطق، براساس چالش‌های مختلف (به‌ویژه چالش‌های دفاعی - امنیتی) و تبدیل این چالش‌ها به شاخص ترکیبی توسعه محور، صورت نگیرد، فرایند سیاست‌گذاری‌ها، بدون توجه به اثر شاخص‌های گفته شده دنبال خواهد شد و نتیجه مورد نظر کسب نخواهد شد. از این رو، برای تدوین یک زیربنای علمی و منطقه‌ای برای سیاست‌گذاری توسعه، لازم است ارزیابی جامعی، پیرامون وضعیت موجود از چالش‌های توسعه دریامحور از نظر چالش‌های مختلف دفاعی - امنیتی و... انجام شود.

لذا در مرحله اول پیش از اتخاذ هرگونه سیاست توسعه دریامحور در سواحل مکران، لازم است مشکلات و چالش‌های اساسی و ریشه‌ای این منطقه محروم شناسایی شود. این امر سبب می‌شود برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران با درک ژرف‌تر و بهتر نسبت به مسائل منطقه‌ای، اقدام به پیشنهاد سیاست‌ها و تهیه برنامه‌ها کنند و به این ترتیب، توسعه دریامحور با شتاب بیشتری تحقق پذیرد. دغدغه اصلی پژوهش پیش رو، بررسی و شناخت چالش‌های دفاعی - امنیتی توسعه دریامحور در سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی است که اولین گام برای حرکت در این مسیر متوجه کردن نخبگان، سیاست‌گذاران و افکار عمومی به ضرورت‌ها و منافع متصور بر توسعه دریامحور است که باتوجه به ناآشنایی اعضای جامعه و بسیاری از نهادهای اداره‌کننده آن با ظرفیت‌ها و مزیت‌های بهره‌برداری از دریاها و اقیانوس‌ها، این گام اغلب گام دشوار و بسیار حساسی است، اما توفیق در آن زمینه‌ساز شکل‌گیری عزم و آمادگی ملی برای وارد کردن کشور در مسیر توسعه دریامحور (توسعه پایدار ساحلی) و تسهیل پیشرفت در این مسیر خواهد شد. همچنین در این پژوهش، اصطلاح مناطق ساحلی باتوجه به فرایندها و معیارهای فضایی مورد استفاده، برای نشان دادن طیف وسیعی از مناطق مجاور (کرانه‌ها) و نزدیک دریاها (پس کرانه‌ها) در دو مقیاس محلی و ملی مورد نظر بوده که به بررسی چالش‌های دفاعی - امنیتی آن پرداخته شده است.

اهمیت و ضرورت پژوهش

بر اساس دغدغه اصلی تحقیق که شناخت چالش‌های توسعه دریامحور و ارائه راهبردهای عملیاتی بر اساس اولویت‌ها در تجزیه و تحلیل تحقیق است و باتوجه به اینکه عدم آشنایی با چالش‌های توسعه دریامحور در سواحل مکران مانع از اجرای سیاست‌های توسعه در این منطقه شده است، لذا نویسندگان باتوجه به سیاست‌های کلی نظام در پیشبرد اهداف توسعه پایدار ساحلی و اهمیت این منطقه در نگاه رهبر معظم انقلاب به عنوان سکّان‌دار انقلاب اسلامی که در متن زیر به آن اشاره شده است، می‌توان از دلایل اهمیت پرداختن و توجه به این موضوع دانست.

امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در مورد پیگیری یک راهبرد و تبدیل چالش‌های توسعه دریامحور در سواحل مکران (گنج فراموش شده) به فرصت‌ها در تحولات بین‌الملل می‌فرمایند: «... ما در سال‌های گذشته از سواحل طولانی دریای عمان بهره لازم و کافی نبرده‌ایم. ذهنمان همه‌اش متوجه خلیج فارس بوده، اهمیت دریای عمان از نظر ما مغفول مانده، این نگاه جدید که نگاه به دریای عمان است می‌تواند کارهای بزرگی را انجام دهد. این برای منطقه جنوب شرق کشور یک موهبت است. بنابراین، دولت و دستگاه‌های مختلف - چه وزارت دفاع و چه وزارتخانه‌های دیگر که مرتبط با این کارند - همه باید به پیشرفت به این کار کمک کنند...» (امام خامنه‌ای: ۱۳۸۸/۱۱/۳۰). همچنین معظم‌له در دیداری در خصوص اهمیت و ضرورت توجه دولت به این منطقه می‌فرمایند: «به دولت و رئیس‌جمهور محترم... سفارش کرده‌ام قدر این سواحل عظیم را و آنچه که عقبه این ساحل عظیمی را که در اختیار نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران هست، بدانید. سواحل دریای عمان و آب‌های ما در دریای عمان و عرصه گشت و سیر و تحرک نیروی دریایی در فراتر از دریای عمان که شرح دادند و اگر دولت کمک کند در عقبه دریای عمان یعنی، همین منطقه عظیمی که آقای سیّاری کلمه مکران را به کار می‌برند - بنده هم دوست دارم این کلمه را - و این منطقه عظیم منطقه مهمی است و توانایی‌های زیادی برای نظام جمهوری اسلامی می‌تواند به وجود بیاورد و از جهات مختلف آنجا جایی است

که به نظر ما از آن غفلت شده... از این نگاه راهبردی غفلت شده که امروز خوشبختانه به آن توجه است و شما محور و میدان‌دار این توجه هستید...» (امام خامنه‌ای ۱۳۹۱/۰۹/۰۷).

همچنین درخصوص ضرورت انجام این پژوهش، بیان این نکته ضروری است که کشورها در صحنه سیاست جهانی، در پی طرح‌ریزی و اجرای راهبردهای جدیدی هستند تا براساس آن، بتوانند منافع ملی خود را باتوجه به ساختار جدید در نظام بین‌الملل تأمین نمایند. در چنین شرایطی، بی‌توجهی به چالش‌های توسعه دریامحور در سواحل مکران و منطقه راهبردی جنوب و جنوب‌شرق کشور و فراهم‌نشدن زمینه‌های رفع این چالش‌ها در جهت بهره‌گیری از ظرفیت‌های بالقوه این منطقه، موجب ایجاد چالش‌های دفاعی-امنیتی (مقیاس محلی و ملی) در عدم تحقق توسعه دریامحور سواحل مکران جمهوری اسلامی ایران شده است که می‌باید ضمن شناخت درست چالش‌ها، نسبت به ارائه راهبردهای عملیاتی در جهت توسعه پایدار ساحلی در سواحل مکران اقدام نمود.

سؤال اصلی پژوهش

چالش‌های دفاعی و امنیتی توسعه دریامحور در سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی کدامند؟

سؤال‌های فرعی

- میزان سطح چالش‌های دفاعی - امنیتی توسعه دریامحور در مقیاس محلی سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی چگونه است؟
- میزان سطح چالش‌های دفاعی-امنیتی توسعه دریامحور در مقیاس ملی سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی چگونه است؟

هدف‌های پژوهش

هدف اصلی

شناسایی چالش‌های دفاعی و امنیتی توسعه دریامحور در سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی.

اهداف فرعی

- تعیین میزان سطح چالش‌های دفاعی - امنیتی توسعه دریامحور در مقیاس محلی سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی.

- تعیین میزان سطح چالش‌های دفاعی - امنیتی توسعه دریامحور در مقیاس ملی سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی.

پیشینه پژوهش

باتوجه به هدف اصلی در این پژوهش که عبارت است از شناسایی چالش‌های دفاعی و امنیتی توسعه دریامحور در سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی در مقیاس محلی و ملی و همچنین با عنایت به اینکه بدون شناخت چالش‌ها، ارائه راهبرد در مسیر توسعه دریامحور امکان‌پذیر نمی‌باشد، در ادامه به مهم‌ترین منابعی که به‌عنوان پیشینه پژوهش پیش رو محسوب می‌شود، اشاره می‌گردد.

جدول ۱. پیشینه پژوهش

ردیف	نام مؤلف	نام اثر	نام نشریه / دانشگاه	سال انتشار	نتایج تحقیق
۱	زهرا احمدی‌پور و همکاران	تبیین عوامل ناامنی در جنوب شرق ایران عوامل ناامنی را در دو بعد داخلی و خارجی	فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی	۱۳۹۰	نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که عوامل داخلی و خارجی هر کدام به سهم خود در ایجاد ناامنی جنوب شرق ایران (سیستان و بلوچستان) مؤثر می‌باشند؛ منتها سهم عوامل خارجی بیش از عوامل داخلی می‌باشد.
۲	سیدیحیی صفوی و همکاران	عنوان جغرافیای امنیتی مرز ایران و افغانستان و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، مؤلفه‌های جغرافیای امنیتی	فصلنامه راهبرد دفاعی	۱۳۹۴	براساس نتایج این تحقیق، تأثیرگذارترین مؤلفه جغرافیای امنیتی مرز ایران و افغانستان بر امنیت ملی کشور، عامل نظامی با زیرمؤلفه «وضعیت امنیتی ایران» و عامل سیاسی با زیرمؤلفه «اشراف و حاکمیت دولت مرکزی بر مناطق مرزی» می‌باشند.
۳	عبدالرضا فرجی‌راد	بررسی ظرفیت‌های ژئوپولیتیک سواحل مکران و نقش آن در امنیت پایدار منطقه جنوب شرق	فصلنامه راهبرد دفاعی	۱۳۹۵	نتایج این تحقیق حاکی از این است که به‌کارگیری ظرفیت‌های ژئوپولیتیک سواحل مکران کلید توسعه امنیت پایدار در منطقه و در نهایت، کشور خواهد بود.
۴	یدالله کریبی‌پور و همکاران	تفاوت‌های راهبردی سواحل ایران	فصلنامه ژئوپولیتیک	۱۳۹۵	نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که به‌دلیل فضای امنیتی چیره بر دریا و کرانه‌ها به‌ویژه در محور جنوب، چشم‌اندازها پیچیده بوده و نیازمند شناختی همه‌جانبه است... این در حالی است که جز در مفهوم ساحل بودن، هیچ شباهت چشمگیری میان سه کرانه دریایی ایران از دیدگاه کارکردهای راهبردی به چشم نمی‌خورد.

ردیف	نام مؤلف	نام اثر	نام نشریه / دانشگاه	سال انتشار	نتایج تحقیق
۵	مسعود محمد حسینی و همکاران	سنجش تهدیدهای امنیتی در جنوب شرق ایران	فصلنامه سیاست دفاعی	۱۳۹۱	بیان می‌کند که تهدیدات امنیتی در این منطقه را می‌توان براساس منشأ شکل‌گیری تهدید در سه سطح جداگانه دسته‌بندی نمود که شامل تهدیدهای امنیتی با منشأ داخلی، تهدیدهای امنیتی با منشأ مرزی و تهدیدهای امنیتی با منشأ خارجی (فرامنطقه‌ای) می‌باشد. در مجموع کنش و واکنش‌های این سه سطح، امنیت منطقه را تحت تأثیر قرار داده است.

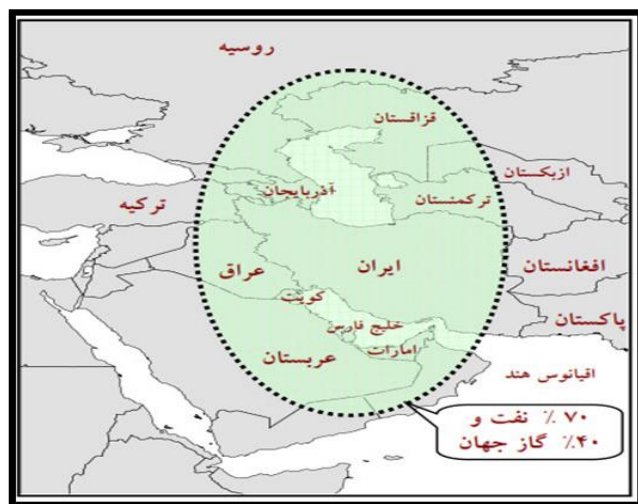
منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۳۹۹

مبانی و مفاهیم نظری پژوهش

جایگاه جنوب شرق ایران در نظریه‌های ژئوپولیتیک

به لحاظ موقعیت ارتباطی، فضای جغرافیایی ایران در محور شمال - جنوب، دو عرصه جغرافیایی آب و خشکی را به هم پیوند می‌دهد و در مسیر عمومی ارتباط قاره‌های اروپا و آسیا و اقیانوسیه، به ویژه آسیای جنوبی و جنوب شرقی قرار دارد. از این رو ایران در معرض تعاملات، راهبردهاها و جابه‌جایی‌هایی قرار دارد که به هر نحو با موقعیت ارتباطی ایران مرتبط می‌باشند. بنابراین ایران در نظریه‌های ژئوپولیتیک از جایگاه و موقعیت مهمی برخوردار است. یکی از مناطق با اهمیت این کشور به لحاظ ظرفیت‌های ژئوپولیتیکی سواحل دریای عمان و جنوب شرقی ایران است. با نگاهی به ساختار فضایی نظریه هارتلند، مشخص می‌شود که سواحل دریای عمان و جنوب شرقی ایران در نظریه مکیندر بخشی از هلال داخلی است. همجواری با هارتلند از یک طرف و دسترسی به آب‌های آزاد از طرف دیگر، بهترین موقعیت ارتباطی و راهبردی را هم برای تهدید هارتلند و هم برای دفاع از آن در اختیار ایران قرار داده است. در مقابل نظریه هارتلند مکیندر، ماهان برای ایران در نظریه اش موقعیت گذرگاهی قائل بود. در چارچوب فضایی نظریه قدرت دریایی، ایران جزئی از مجموعه شبه‌جزایر است که در سطح گسل و سطح اتصال آبها و خشکی‌ها هستند. در اینجا مهم‌ترین نقش ایران این است که در مسیر دسترسی قدرت بری روسیه به اقیانوس‌های جهان قرار گرفته است (حافظ‌نیا، ۱۳۸۲). جنوب شرقی کشور به علت سواحل گسترده دریای عمان (سواحل مکران) در این نظریه از جایگاه منحصر به فردی برخوردار است؛ چراکه علاوه بر

دسترسی به آبهای اقیانوسی؛ از دید قدرت بحری نزدیک‌ترین و مناسب‌ترین مسیر برای دسترسی به آسیای میانه و سیبری (بخش اصلی هارتلند) است. نیکلاس اسپایکمن با پذیرش چارچوب فضایی نظریه مکنیندر، به جای هارتلند، هلال داخلی را که وی از آن به ریملند نام می‌برد، واجد اهمیت می‌داند. اسپایکمن در نظریه خود ایران را در قلمرو ریملند جای می‌دهد؛ قلمروی که بین قلب زمین و آبهای پیرامون قرار گرفته است و اکثر رقابت‌ها و مناصمات قدرت‌های دریایی و زمینی در آن به وقوع می‌پیوندد، از نظر تاریخی، ریملند محل ایجاد قدرت‌های کلاسیک قدیم مانند چین، ایران، هند، عثمانی، روم و... بوده است. در ارتباط با این نظریه، سواحل جنوبی ایران به‌ویژه سواحل دریای عمان از اهمیت زیادی برخوردار است (احمدی و پارسایی، ۱۳۸۵). جفری کمپ در نوشته‌ای در سال ۱۹۹۷ مجموعه سرزمین‌های دربرگیرنده خلیج فارس و دریای خزر را بیضی راهبردی نام نهاد. این مناطق به‌عنوان دو منطقه اصلی برآورنده نیاز روزافزون انرژی جهان در قرن بیست و یکم برای جهان غرب اهمیت فراوانی دارد. بخش‌هایی از سواحل ایران در دریای عمان در نزدیکی تنگه راهبردی هرمز در زمره بیضی راهبردی انرژی جفری کمپ قرار دارد، جنوب شرقی ایران به‌عنوان یکی از مناطق همجوار هارتلند جدید در امر تأمین امنیت بیضی راهبردی انرژی و مسیرهای ارتباطی آن اهمیت ویژه‌ای دارد (شکل ۱).

شکل ۱. نقشه بیضی راهبردی انرژی (کمپ و هارکاو، ۱۳۸۳: ۱۹۱)

- توسعه دریامحور

از واژه قدرت دریایی که حاصل توسعه دریایی است، تعاریف متعددی می‌شود، ولی جامع‌ترین و به‌روزترین تعریف این است که قدرت دریایی عبارت است از مجموعه توانایی‌های یک ملت در استحصال منافع خویش از دریاها و اقیانوس‌ها با به‌کارگیری آب‌های دنیا برای مقاصد سیاسی، اقتصادی، و نظامی در زمان صلح و جنگ به‌منظور نیل به مقاصد و اهداف ملی (عزتی، ۱۳۸۷: ۸۰). قدرت دریایی به مفهوم رایج آن برای نخستین‌بار در سال ۱۸۹۴ میلادی توسط «آلفرد تایر ماهان» دریادار و مورخ دریایی امریکایی در کتاب معروف او تحت عنوان تأثیر قدرت دریایی در تاریخ مطرح شد (بندر و دریا، ۱۳۸۶: ۸۰). ماهان با ارائه ادله تاریخی محکم، روشن ساخت که هور و تداوم قدرت‌های بزرگ در جهان همواره باتکیه بر قدرت دریایی و از طریق برتری نسبی دریاها صورت گرفته است و در نهایت نتیجه گرفت که لازمه حکومت بر دنیا، حکومت بر دریاهاست (زرقانی، ۱۳۸۶: ۵۹).

- امنیت

مفهوم امنیت، به‌عنوان یکی از شاخص‌های توسعه پایدار نیز می‌تواند در نظر گرفته شود. به‌عبارت‌دیگر، میان دو مفهوم امنیت و توسعه پایدار شباهت‌های قابل‌توجهی دیده می‌شود. ازجمله اینکه هر دو بر مسائل مشترک جامعه، اقتصاد و محیط‌زیست با تأکیدات متفاوت توجه دارند (قاسمی، ۱۳۸۷: ۲۰۲). در واقع، امنیت و توسعه پایدار، ابعاد به‌هم‌پیوسته و تجزیه‌ناپذیری هستند. امنیت، توسعه است و توسعه یکی از شروط مهم برای رسیدن به امنیت، به‌ویژه در جهان سوم به‌شمار می‌رود. امنیت غالباً برحسب روابط قدرت میان دولت‌ها و حتی به نحو مشخص‌تر به‌عنوان دفاع نظامی در برابر تهدیدات خارجی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. با این حال، برای بسیاری از کشورها، امنیت پدیده‌ای به‌مراتب پیچیده‌تر است. برای کشورهایی که گرفتار توسعه‌نیافتگی زیربنایی / اقتصادی، شکاف‌های نژادی / اجتماعی و نظام‌های بی‌ثبات سیاسی هستند، طیف گسترده‌ای از مسائل می‌تواند زاینده تهدیدات امنیتی باشد. امنیت یکی از پیش‌شرط‌های توسعه است (بایبوردی، ۱۳۸۸: ۱۷۴).

- توسعه

توسعه، گذار از وضعیتی به وضعیت دیگر می‌باشد و عبارت است از تغییر، تحول و پیشرفت

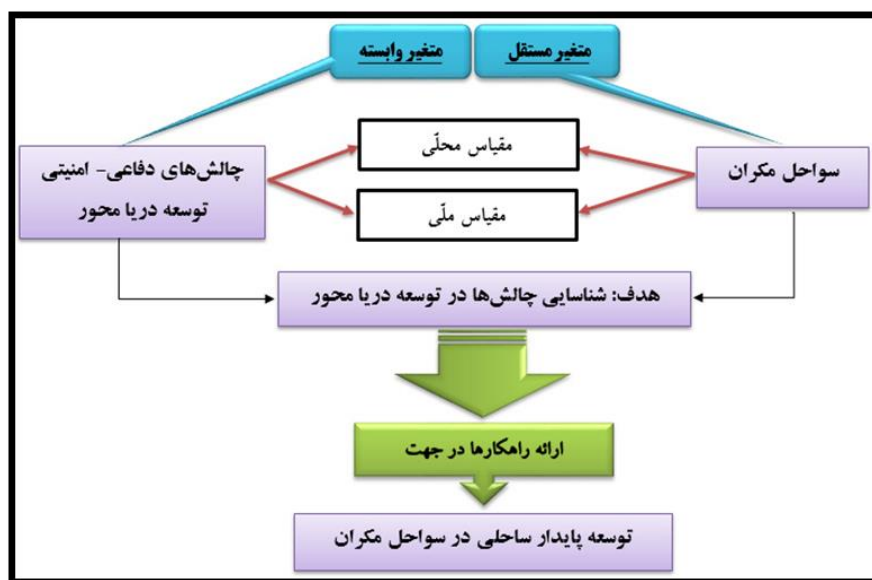
(رکن‌الدین افتخاری، ۱۳۸۲: ۱۴۱). در گذشته تنها رشد اقتصادی یک جامعه مورد توجه قرار می‌گرفت، ولی از دهه ۱۹۶۰ به بعد، و باتوجه به نگرش تک‌بعدی به توسعه که علی‌رغم رشد اقتصادی بالا، شکاف‌های اساسی در جوامع بشری به وجود آورده بود، باعث شد در مفهوم توسعه تجدیدنظر صورت گرفته و توسعه به‌عنوان یک مفهوم چندبعدی مدنظر قرار گیرد. در چنین نگرشی، حمایت‌های محیطی با هدف رفاه اجتماعی و زندگی شرافتمندانه که توأم با آزادی و تصمیم‌گیری برای آینده زندگی است، با هدف معیارهایی چون امنیت ملی، کامیابی اقتصادی و عدالت اجتماعی و مکانی مورد توجه قرار گرفت. در واقع، توسعه علاوه بر ازدیاد ثروت جامعه از تغییر کیفی نظام اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی نیز حکایت می‌کند (ازکیا، ۱۳۷۸: ۶). پس از همایش نشست زمین در شهر ریودوژانیروی برزیل به سال ۱۹۹۲، به‌کارگیری دانش واژه توسعه پایدار در محافل علمی فراگیر شد. توسعه پایدار، توسعه‌ای است که نیازهای نسل کنونی را بدون خدشه‌دار کردن توانایی نسل آینده برآورده کند. در این تعریف، حق نسل‌ها در برخورداری همسان از سرمایه طبیعی به رسمیت شناخته شده و استفاده از سرمایه طبیعی در حد بهره‌گیری از آن مجاز شمرده شده است. براین اساس حفاظت صرف از محیط‌زیست مدنظر نیست، بلکه مقصود مفهوم جدیدی از رشد اقتصادی است که عدالت و امکانات زندگی را برای همه مردم و نه تعداد اندکی از آنها فراهم کند (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۲: ۵۹) و مفاهیمی نظیر محیط‌زیست، شهر، روستا، انرژی، عدالت اجتماعی، توزیع عادلانه و این‌گونه توسعه، نیازهای کنونی را بدون کاهش توانایی نسل‌های آتی در برآوردن نیازهایشان، برآورده می‌کند و ثروت، مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها را شامل می‌شود. در واقع، همه زوایای زندگی انسان امروزی و نسل‌های آینده را دربرمی‌گیرد (شکویی، ۱۳۸۲: ۲۶۸).

- نگرش متقابل توسعه و امنیت

در این نگرش، عقیده غالب بر آن نیست که امنیت و توسعه بر یکدیگر مقدم‌اند، بلکه ارتباط هم‌عرض و هم‌سنگ توسعه و امنیت برای آن حایز اهمیت است. براساس دیدگاه‌های بالا می‌توان گفت که امنیت و توسعه در مناطق مرزی، با ضریب همبستگی بالا دارای رابطه‌ای مستقیم و دوسویه با یکدیگرند. به‌عبارت‌دیگر، توسعه و امنیت تأثیرات متقابلی در مناطق مرزی بر هم دارند؛ به‌گونه‌ای که هر اقدامی در فرایند تحقق توسعه و رفاه ساکنان مناطق مرزی، تأثیرات

مستقیمی بر فرایند تحقق امنیت آن منطقه و به تبع آن، امنیت ملی دارد و بالعکس. به این ترتیب، مناطق دارای شاخص‌های بالای توسعه، از ضرایب امنیتی بالاتری نسبت به مناطق توسعه‌نیافته‌تر برخوردارند. نکته مهم این که میان سلسله‌مراتب توسعه‌ای و سلسله‌مراتب امنیتی مناطق مرکزی و مناطق مرزی، رابطه وجود دارد. برقراری چنین رابطه‌ای موجبات تحقق تعادل توسعه‌ای و تعادل امنیتی را فراهم می‌آورد (عندلیب، ۱۳۸۰: ۱۹۷ - ۱۹۶).

بر مبنای آنچه بیان شد می‌توان الگوی (مدل) مفهومی چالش‌های دفاعی-امنیتی توسعه دریامحور در سواحل مکران را در دو مقیاس محلی و ملی به شکل زیر ارائه نمود.

شکل ۲. الگوی (مدل) مفهومی چالش‌های توسعه دریامحور

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۳۹۹

محیط‌شناسی پژوهش

مکران سرزمینی ساحلی در جنوب خاوری ایران و جنوب باختری پاکستان است که در طول خلیج عمان از رأس الکوه در باختر جاسک تا لاس‌بلا در جنوب خاوری ایالت بلوچستان پاکستان گسترده است (لسترنج، ۱۳۶۷: ۴۵). سرزمین مکران نام ناحیه اصیل آریایی‌نشین در جنوب شرقی

ایران زمین می‌باشد که دارای اقوامی دلاور و جنگجو با قدمتی بیش از سه هزار سال می‌باشد. سواحل مکران، مرز جنوبی و دریایی استان سیستان و بلوچستان را تشکیل می‌دهد. استان سیستان و بلوچستان از دو منطقه سیستان و بلوچستان تشکیل می‌شود. این استان به‌عنوان پهناورترین استان کشور با وسعتی حدود ۱۸۱۷۵۸ کیلومتر مربع، در جنوب شرقی کشور قرار گرفته است. اکثریت سیستانی‌ها شیعه و اکثر بلوچ‌ها سنی مذهب هستند. این استان از شمال به استان خراسان جنوبی و کشور افغانستان، از شرق به کشورهای پاکستان و افغانستان، از جنوب به دریای عمان و از مغرب به استان‌های کرمان و هرمزگان محدود می‌شود (شکل ۳).

شکل ۳. نقشه موقعیت سواحل مکران

منبع: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۹۰

منطقه ساحلی جنوب ایران به طول تقریبی بیش از ۲۰۰۰ کیلومتر در مجاورت دو دریای عمان (۷۹۶ کیلومتر) و خلیج فارس (۱۳۵۸ کیلومتر) قرار دارد (جدول شماره ۲). رودخانه میناب این منطقه ساحلی را به دو بخش تقسیم می‌کند. منطقه ساحلی خلیج فارس از مصب اروندرود تا رود میناب و منطقه ساحلی مکران از میناب تا مرز پاکستان قرار دارد. مناطق ساحلی دریای عمان در دو منطقه یکی مجاور پاکستان در منتهی‌الیه ساحل جنوب شرقی ایران و دیگری سواحل مکران است

که وسعت یافته و به سوی داخل کشور گسترش پیدا کرده‌اند. منطقه اول را جلگه نسبتاً حاصلخیز دشتیاری تشکیل می‌دهد و بندر چابهار از بنادر بلوچستان در جنوب این جلگه قرار دارد. منطقه دوم ناحیه جاسک است که زمانی فعالیت بندری داشته است.

جدول ۲. طول سواحل جمهوری اسلامی ایران (براساس نقشه‌های ۵۰۰۰۰: ۱)

ساحل (کیلومتر)	بدون شکستگی	با احتساب شکستگی‌ها
خلیج فارس	۱۳۵۸	۱۵۳۶
دریای عمان (سواحل مکران)	۷۹۶	۱۰۵۳
دریای خزر	۶۶۰	۸۳۷
مجموع	۲۸۱۴	۳۴۲۶

منبع: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۹۰

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر ماهیت و روش جزء تحقیقات توصیفی - پیمایشی محسوب می‌شود. باتوجه به موضوع مقاله جامعه آماری این پژوهش از میان خبرگان جغرافیای سیاسی (اعم از استادان، پژوهشگران، دانشجویان دکتری و کارشناسی ارشد) انتخاب شدند که تعداد آنها باتوجه به بررسی‌های مجدانه نگارندگان مقاله از طریق دانشگاه‌های مرجع جهت دریافت اطلاعات استادان، پژوهشگران و دانش‌آموختگان که در رشته جغرافیای سیاسی مشغول به تدریس و تحصیل هستند و همچنین از طریق بررسی مقالات منتشر شده، مشخصات تعداد ۱۲۰ نفر از جامعه آماری پژوهش شناسایی شد (ایمیل و شماره تماس). حجم نمونه در این پژوهش باتوجه به ارسال پرسشنامه به همه اعضای جامعه آماری و دریافت پرسشنامه‌های ارسالی به تعداد ۴۳ نفر انتخاب شد که تجزیه و تحلیل داده‌ها به دلیل اشباع در موضوع مورد مطالعه، براساس همین تعداد پرسشنامه دریافتی، انجام گرفته است. گردآوری اطلاعات در این پژوهش از طریق پرسشنامه محقق‌ساخته بسته و براساس طیف لیکرت انجام شده که تعداد سؤالات (گویه‌ها) براساس جدول ۳ در مقیاس محلی و ملی ۱۱ عدد می‌باشد. چگونگی توزیع سؤال‌های پرسشنامه بسته پیش رو به‌عنوان بخشی از پرسشنامه اصلی در رساله دکتری می‌باشد که اطلاعات آن در جدول ۳ مشخص شده است.

جدول ۳. تعداد و چگونگی توزیع سؤال‌های پرسشنامه بسته

مقیاس	چالش‌ها	چگونگی توزیع سؤال‌های به صورت تصادفی	تعداد سؤالات
محلی	دفاعی و امنیتی	۱ تا ۵	۵
ملی	دفاعی و امنیتی	۲۴ تا ۲۹	۶

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۳۹۹

جدول ۴. نمره‌گذاری پرسشنامه (براساس طیف لیکرت)

خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	گزینه انتخابی
۵	۴	۳	۲	۱	امتیاز

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۳۹۹

به منظور تأییدروایی صوری ابزار، پرسشنامه بین تعداد ۸ از خبرگان جغرافیای سیاسی به صورت مقدماتی اجرا شد که براساس بازخوردهای شفاهی و مکتوب مشارکت‌کنندگان در موارد شکلی و قالب ظاهری ابزار، اصلاحات نهایی درخصوص حذف گویه‌های نامرتب انجام و به این ترتیب روایی صوری ابزار تأیید و روایی محتوایی آن توسط چند تن از استادان مجرب مورد تأیید قرار گرفت. پایایی پرسشنامه از طریق آلفای کرونباخ برای این پرسشنامه در جدول ۵ به دست آمد که با توجه به اینکه میزان آلفای کرونباخ در این پژوهش از ۰/۷ بیشتر می‌باشد، گویه‌ها از انسجام درونی لازم برخوردار هستند.

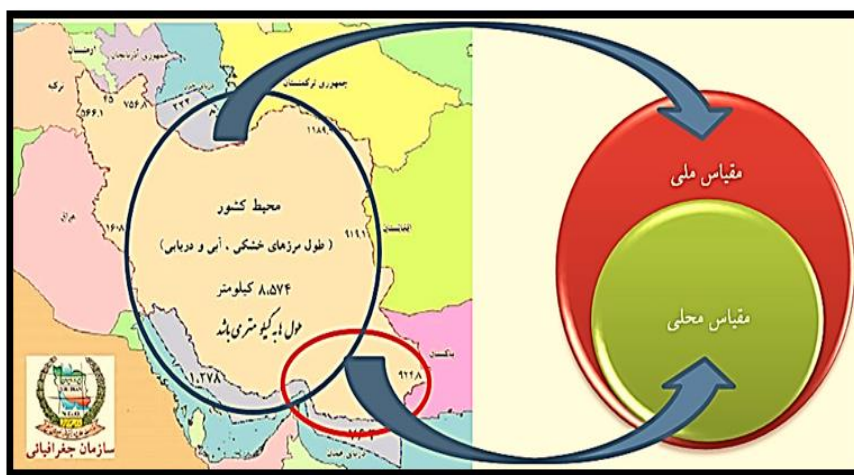
جدول ۵. پایایی پرسشنامه براساس ضریب آلفای کرونباخ

مقیاس	شاخص و مؤلفه	آلفای کرونباخ
محلی	دفاعی و امنیتی	۰/۸۸
ملی	دفاعی و امنیتی	۰/۸۲

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۳۹۹

در این پژوهش گردآوری اطلاعات به دو روش کتابخانه‌ای و میدانی (پیمایشی) انجام گرفته است. روش انجام پژوهش و تجزیه و تحلیل داده‌های میدانی که حاصل کنکاش پژوهشگران از منابع مختلف برای شناسایی چالش‌ها به روش توصیفی - تحلیلی و سپس براساس هدف پژوهش، برای تعیین میزان سطح چالش‌های دفاعی - امنیتی در دو مقیاس محلی و ملی به روش پیمایشی (استفاده از پرسشنامه بسته) استفاده شده و در نهایت از نرم‌افزار آماری SPSS-23 در دو

سطح آمار توصیفی و استنباطی برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شده است. در بخش آمار توصیفی مشخصه‌های آماری مانند فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار و در بخش آمار استنباطی آزمون T تک‌متغیره استفاده شده است. به عبارتی، اطلاعات در این پژوهش مستخرجه از رساله دکتری با عنوان چالش‌های توسعه دریامحور در سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی می‌باشد (شامل چهار مقیاس محلی، ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی و پنج گروه چالش شامل چالش‌های دفاعی - امنیتی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و جغرافیایی - طبیعی) که پس از گردآوری داده‌های لازم، در این مقاله به دلیل حجم زیاد اطلاعات فقط چالش‌های دفاعی - امنیتی موجود در مسیر توسعه سواحل مکران (دریای عمان) در دو مقیاس محلی و ملی، به توصیف و تفسیر داده‌ها پرداخته شده است. قلمرو جغرافیایی این پژوهش پهنه مرزهای سیاسی جنوب و جنوب شرق کشور در سواحل دریای عمان (سواحل مکران) می‌باشد. در قلمرو جغرافیایی مزبور چالش‌های توسعه دریامحور در حوضه‌های کرانه و پس‌کرانه‌ای و در دو مقیاس محلی و ملی به عنوان موضوع اصلی این پژوهش مورد توجه قرار گرفته است. همچنین قلمرو زمانی پژوهش، مربوط به زمان بعد از جنگ تحمیلی از سال ۱۳۶۸ و تا سال ۱۳۹۸ می‌باشد. این تحقیق در سال ۱۳۹۹ انجام گرفته است.

شکل ۴. نقشه مدل چالش‌های توسعه دریامحور

منبع: نامی و حیدری پور ۱۳۹۱ (به نقل از سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح ۱۳۹۰)

تجزیه و تحلیل پژوهش

یافته‌های پژوهش

استفاده از آمار به ایجاد نظم در پدیده‌های تحت بررسی در تحقیق کمک قابل توجهی می‌نماید. در این بخش اطلاعات حاصله با استفاده از آمار توصیفی از روی نمونه‌ها تنظیم، سپس با استفاده از آمار استنباطی و با توجه به سؤال اصلی تحقیق، تحلیل شده است.

بخش اول: تشریح یافته‌های توصیفی مورد مطالعه

با استفاده از آمار توصیفی ابتدا داده‌های جمعیت‌شناختی پرسشنامه و سپس داده‌های مربوط به گویه‌های پرسشنامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. همچنین به دلیل تخصصی بودن موضوع (رعایت روایی و پایایی در پژوهش) حجم نمونه ۴۳ نفر از بین جامعه آماری (۱۲۰ نفره) دانشجویان، دانش‌آموختگان و استادان جغرافیای سیاسی کشور از سراسر کشور به صورت سرشماری انتخاب شدند. اساس تجزیه و تحلیل در این پژوهش با استفاده از پرسشنامه‌های دریافتی (با روش الکترونیکی) و براساس طیف لیکرت محاسبه شده است.

جدول ۶. داده‌های توصیفی و جمعیت‌شناختی پژوهش

درصد	فراوانی	شاخص‌های آماری	سن	درصد	فراوانی	شاخص‌های آماری	جنسیت
۲۵/۶	۱۱	۲۵ تا ۳۵ سال		۱۸/۶	۸	زن	
۴۴/۲	۱۹	۳۶ تا ۴۵ سال		۸۱/۴	۳۵	مرد	
۲۷/۹	۱۲	۴۶ تا ۵۵ سال		۱۰۰	۴۳	مجموع	
۲/۳	۱	بالتر از ۵۵ سال		درصد	فراوانی	شاخص‌های آماری	مدرک تحصیلی
۱۰۰	۴۳	مجموع		۸۳/۷	۳۶	دکتری	
			۱۶/۳	۷	کارشناسی ارشد		
			۱۰۰	۴۳	مجموع		

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۳۹۹

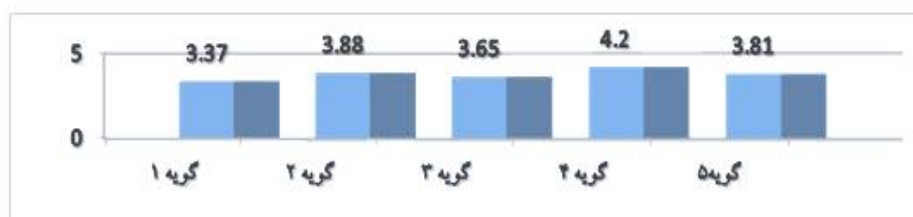
همان‌گونه که در جدول ۶ ملاحظه می‌شود از ۴۳ نفر جامعه نمونه ۳۶ نفر دارای مدرک دکتری (۸۳/۷ درصد)، ۷ نفر کارشناسی ارشد (۱۶/۳ درصد)، ۳۵ نفر مرد (۸۱/۴ درصد) و ۸ نفر خانم (۱۸/۶ درصد) می‌باشند.

جدول ۷. توزیع فراوانی و درصد پاسخ گویه‌های مرتبط با چالش‌های دفاعی و امنیتی (مقیاس محلی)

ردیف	گویه‌ها	شاخص آماری	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
۱	تهدیدات (خلأ جمعیتی) پراکندگی کانون‌های زیستی و پایین بودن تراکم نسبی جمعیت	فراوانی	۲	۶	۱۲	۲۰	۳	۳/۳۷
		درصد	۴/۷	۱۴	۲۷/۹	۴۶/۵	۷	
۲	قاچاق و ترانزیت موادمخدر از کشورهای همجوار به منطقه	فراوانی	۱	۲	۹	۲۰	۱۱	۳/۸۸
		درصد	۲/۳	۴/۷	۲۰/۹	۴۶/۵	۲۵/۶	
۳	تروریسم و شرارت‌های محلی	فراوانی	۱	۸	۶	۱۸	۱۰	۳/۶۵
		درصد	۲/۳	۱۸/۶	۱۴	۴۱/۹	۲۳/۳	
۴	رویکردهای اقتصادی به ناامنی اجتماعی: توسعه نیافتگی و فقر از مهم‌ترین محلی ناامنی اجتماعی	فراوانی	۱	۰	۵	۲۰	۱۷	۴/۲۰
		درصد	۲/۳	۰	۱۱/۶	۴۶/۵	۳۹/۵	
۵	انزوای جغرافیایی و دوری از مرکز و تأثیر آن بر امنیت منطقه	فراوانی	۱	۳	۷	۲۴	۸	۳/۸۱
		درصد	۲/۳	۷	۱۶/۳	۵۵/۸	۱۸/۶	

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۳۹۹

یافته‌های جدول ۷ حاکی از آن است که بیشترین میانگین نمره پاسخ مرتبط با چالش‌های دفاعی و امنیتی در مقیاس محلی، با ۴/۲۰ مربوط به گویه ۴ «رویکردهای اقتصادی به ناامنی اجتماعی: توسعه نیافتگی و فقر از مهم‌ترین چالش‌های محلی ناامنی اجتماعی» و کمترین میانگین مربوط به گویه ۱ «تهدیدات (خلأ جمعیتی) پراکندگی کانون‌های زیستی و پایین بودن تراکم نسبی جمعیت» بوده است.

نمودار ۷. مقایسه میانگین نمره پاسخ‌های گویه‌های مرتبط با چالش‌های دفاعی و امنیتی

(مقیاس محلی)

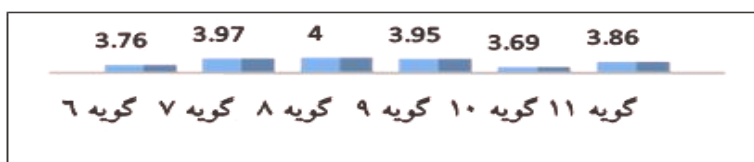
منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۳۹۹

جدول ۸. توزیع فراوانی و درصد پاسخ گویه‌های مرتبط با چالش‌های دفاعی و امنیتی (مقیاس ملی)

ردیف	گویه‌ها	شاخص آماری	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
۶	توسعه‌نیافتگی و چالش‌های سیاسی امنیتی فرارو: تروریسم و شرارت، قاچاق اسلحه، فرار مجرمین از مرزها و...	فراوانی	۱	۲	۱۱	۲۱	۸	۳/۷۶
		درصد	۲/۳	۴/۷	۲۵/۶	۴۸/۸	۱۸/۶	
۷	چالش‌های ژئوپولیتیکی موادمخدر در ایران: مجاورت با بزرگترین کانون تولید مواد افیونی جهان (افغانستان)	فراوانی	۱	۱	۱۰	۱۷	۱۴	۳/۹۷
		درصد	۲/۳	۲/۳	۲۳/۳	۳۹/۵	۳۲/۶	
۸	قاچاق موادمخدر و افزایش آمد و شدهای غیرمجاز	فراوانی	۰	۲	۸	۲۱	۱۲	۴
		درصد	۰	۴/۷	۱۸/۶	۴۸/۸	۲۷/۹	
۹	قاچاق موادمخدر و تسهیل ورود سایر کالاها از قاچاق از مرزهای جنوب شرقی	فراوانی	۰	۱	۱۰	۲۲	۱۰	۳/۹۵
		درصد	۰	۲/۳	۲۳/۳	۵۱/۲	۲۳/۳	
۱۰	افزایش هزینه‌های کنترل و انسداد مرزی - افزایش هزینه‌های دفاعی و امنیتی	فراوانی	۰	۲	۱۶	۱۸	۷	۳/۶۹
		درصد	۰	۴/۷	۳۷/۲	۴۱/۹	۱۶/۳	
۱۱	پیامدهای اقتصادی ناموزونی توسعه منطقه‌ای بر امنیت ملی: - شکل‌گیری شکاف و نابرابری اقتصادی هم‌از لحاظ فضایی و جغرافیایی - خالی شدن مناطق عقب‌مانده و کمتر توسعه‌یافته کشور از انواع سرمایه‌های مادی، انسانی، تخصص و...	فراوانی	۱	۴	۸	۱۷	۱۳	۳/۸۶
		درصد	۲/۳	۹/۳	۱۸/۶	۳۹/۵	۳۰/۲	

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۳۹۹

یافته‌های جدول ۸ حاکی از آن است که بیشترین میانگین نمره پاسخ مرتبط با چالش‌های دفاعی و امنیتی در مقیاس ملی، با میانگین ۴ مربوط به گویه ۸ «قاچاق موادمخدر و افزایش آمد و شدهای غیرمجاز» و کمترین میانگین ۳/۶۹ مربوط به گویه ۱۰ «افزایش هزینه‌های کنترل و انسداد مرزی - افزایش هزینه‌های دفاعی و امنیتی» بوده است.

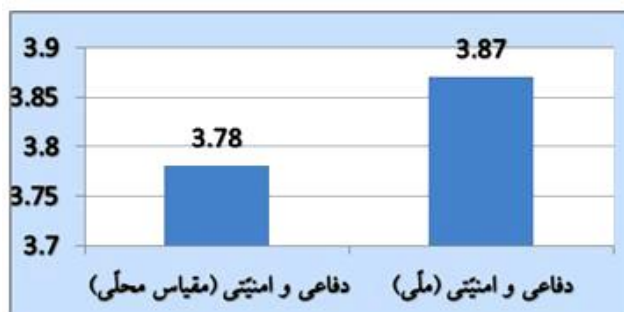
نمودار ۸. مقایسه میانگین نمره پاسخ‌های گویه‌های مرتبط با چالش‌های دفاعی و آمینتی (مقیاس ملی)

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۳۹۹

جدول ۹. مقایسه میانگین و انحراف معیار چالش‌های دفاعی - آمینتی توسعه دریامحور در سواحل مکران

مقیاس	چالش‌ها	میانگین	انحراف معیار
محلی	دفاعی و آمینتی	۳/۷۸	۰/۶۳
ملی	دفاعی و آمینتی	۳/۸۷	۰/۶۴

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۳۹۹

نمودار ۹. مقایسه میانگین نمره چالش‌های دفاعی - آمینتی توسعه دریامحور در سواحل مکران

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۳۹۹

نتایج جدول ۹ نشان می‌دهد که از نظر پاسخ‌گویان، بالاترین میانگین با ۳/۸۷ مربوط به چالش‌های دفاعی - آمینتی در مقیاس ملی و پایین‌ترین میانگین با ۳/۷۸ مربوط به چالش‌های دفاعی - آمینتی در مقیاس محلی بوده است.

بخش دوم: یافته‌های استنباطی پژوهش

به منظور تجزیه و تحلیل سؤال‌های تحقیق و براساس پرسشنامه‌های تنظیم شده که به صورت برخط بین جامعه نمونه توزیع شد و پاسخ‌های دریافت شده در قالب جداول و مؤلفه‌های زیر شرح و محاسبه شده است.

سوال فرعی ۱: میزان سطح چالش‌های دفاعی - امنیتی توسعه دریامحور در مقیاس محلی سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی چگونه است؟

جدول ۱۰. میانگین، انحراف معیار، مقدار تی، درجه آزادی، سطح معنی دار و رتبه بندی میانگین گویه‌ها در چالش‌های دفاعی و امنیتی (مقیاس محلی)

ردیف	گویه‌ها	میانگین	انحراف معیار	مقدار تی	درجه آزادی	سطح معنی داری	میانگین رتبه ای	رتبه
۱	تهدیدات (خلأ جمعیتی) پراکندگی کانون‌های زیستی و پایین بودن تراکم نسبی جمعیت	۳/۳۷	۰/۹۷	۲/۴۹۹	۴۲	۰/۰۱۶	۲/۳۸	
۲	قچاق و ترانزیت موادمخدر از کشورهای همجوار به منطقه	۳/۸۸	۰/۹۳	۶/۲۲۳	۴۲	۰/۰۰۱	۳/۱۷	دوم
۳	تروریسم و شرارت‌های محلی	۳/۶۵	۱/۱۱	۳/۳۴۶	۴۲	۰/۰۰۱	۲/۸۰	
۴	رویکردهای اقتصادی به ناامنی اجتماعی: توسعه نیافتگی و فقر از مهم‌ترین چالش‌های محلی ناامنی اجتماعی	۴/۲۰	۰/۸۳	۹/۵۲۷	۴۲	۰/۰۰۱	۳/۶۶	اول
۵	انزوای جغرافیایی و دوری از مرکز و تأثیر آن بر امنیت منطقه	۳/۸۱	۰/۹۰	۵/۸۸۸	۴۲	۰/۰۰۱	۲/۹۸	سوم

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۳۹۹

نتایج جدول ۱۰ نشان می‌دهد میانگین همه گویه‌ها در چالش‌های دفاعی و امنیتی (محلی) به طور معنی داری از سطح متوسط بالاتر است و گویه‌های ۴، ۲، ۵ رتبه‌های اول تا سوم را به خود اختصاص داده است.

جدول ۱۱. مقایسه میانگین چالش‌های دفاعی و امنیتی (مقیاس محلی) توسعه دریامحور در سواحل مکران

با میانگین فرضی ۳

چالش‌ها	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	T	درجه آزادی	سطح معنی داری
دفاعی و امنیتی (محلی)	۳/۷۸	۰/۶۳	۰/۰۹۶	۷/۱۴۲	۴۲	۰/۰۰۱

براساس یافته‌های جدول ۱۱ میانگین چالش‌های دفاعی و امنیتی (مقیاس محلی) توسعه دریامحور در سواحل مکران در ۳/۷۸ می‌باشد. از آنجاکه T محاسبه شده از T جدول بزرگتر است. بنابراین، چالش‌های دفاعی و امنیتی توسعه دریامحور در سواحل مکران در مقیاس محلی، بیشتر از سطح متوسط می‌باشد.

سوال فرعی ۲: میزان سطح چالش‌های دفاعی - امنیتی توسعه دریامحور در مقیاس ملی سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی چگونه است؟

جدول ۱۲. میانگین، انحراف معیار، مقدار تی، درجه آزادی، سطح معنی‌دار و رتبه‌بندی میانگین گویه‌ها در چالش دفاعی و امنیتی (مقیاس ملی)

ردیف	گویه‌ها	میانگین	انحراف معیار	مقدار تی	درجه آزادی	سطح معنی‌داری	میانگین رتبه‌ای	رتبه
۶	توسعه‌نیافتگی و چالش‌های سیاسی امنیتی فرارو: تروریسم و شرارت، قاچاق اسلحه، فرار مجرمین از مرزها و ...	۳/۷۶	۰/۸۹	۵/۶۲۰	۴۲	۰/۰۰۱	۳/۲۸	
۷	چالش‌های ژئوپولیتیکی موادمخدر در ایران: مجاورت با بزرگترین کانون تولید مواد افیونی جهان (افغانستان)	۳/۹۷	۰/۹۳	۶/۸۲۶	۴۲	۰/۰۰۱	۳/۸۴	دوم
۸	قاچاق موادمخدر و افزایش آمد و شدهای غیرمجاز	۴	۰/۸۱	۸/۰۳۱	۴۲	۰/۰۰۱	۳/۸۵	اول
۹	قاچاق موادمخدر و تسهیل ورود سایر کالاهای قاچاق از مرزهای جنوب شرقی	۳/۹۵	۰/۷۵	۸/۲۸۷	۴۲	۰/۰۰۱	۳/۵۳	سوم
۱۰	افزایش هزینه‌های کنترل و انسداد مرزی - افزایش هزینه‌های دفاعی و امنیتی	۳/۶۹	۰/۸۰	۵/۶۹۹	۴۲	۰/۰۰۱	۳/۰۵	
۱۱	پیامدهای اقتصادی ناموزونی توسعه منطقه‌ای بر امنیت ملی: شکل‌گیری شکاف و نابرابری اقتصادی هم‌از لحاظ فضایی و جغرافیایی - خالی شدن مناطق عقب‌مانده و کمتر توسعه‌یافته کشور از انواع سرمایه‌های مادی، انسانی، تخصص و ...	۳/۸۶	۱/۰۳	۵/۴۴۱	۴۲	۰/۰۰۱	۳/۴۵	

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۳۹۹

نتایج جدول ۱۲ نشان می‌دهد میانگین همه گویه‌ها در چالش‌های دفاعی و امنیتی (ملی) به‌طور معنی‌داری از سطح متوسط بالاتر است و گویه‌های ۸، ۷ و ۹ رتبه‌های اول تا سوم را به خود اختصاص داده است.

جدول ۱۳. مقایسه میانگین چالش‌های دفاعی و امنیتی (مقیاس ملی) توسعه دریامحور در سواحل مکران با میانگین فرضی ۳

چالش‌ها	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	T	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
دفاعی و امنیتی	۳/۸۷	۰/۶۴	۰/۰۹۸	۸/۸۹۷	۴۲	۰/۰۰۱

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۳۹۹

براساس یافته‌های جدول ۱۳ میانگین چالش‌های دفاعی و امنیتی (ملی) توسعه دریامحور در سواحل مکران در ۳/۸۷ می‌باشد. از آنجاکه T محاسبه شده از T جدول بزرگتر است. بنابراین چالش‌های دفاعی و امنیتی توسعه دریامحور در سواحل مکران در مقیاس ملی، بیشتر از سطح متوسط می‌باشد.

نتیجه‌گیری

پاسخ به پرسش‌های تحقیق

پاسخ به پرسش اصلی تحقیق یعنی چالش‌های دفاعی و امنیتی توسعه دریامحور در سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی کدامند؟ باید گفت براساس یافته‌های تحقیق در جدول ۷ و ۸ به تفکیک در مقیاس‌های محلی و ملی ارائه شده است. همچنین باید گفت براساس یافته‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل داده‌های آماری در بخش توصیفی و استنباطی که در جدول ۹، نمودار ۹ و جداول ۱۱ و ۱۳ قید شده است، بیشتر متخصصان و صاحب‌نظران اولویت اول را با بالاترین میانگین ۳/۸۷ مربوط به چالش‌های دفاعی-امنیتی در مقیاس ملی و پایین‌ترین میانگین را با ۳/۷۸ مربوط به چالش‌های دفاعی-امنیتی در مقیاس محلی می‌دانند.

در پاسخ به پرسش فرعی ۱ یعنی تعیین میزان سطح چالش‌های دفاعی-امنیتی (مقیاس محلی) توسعه دریامحور در سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی چگونه است؟ باید گفت براساس یافته‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل داده‌های آماری در دو بخش توصیفی و استنباطی که

در جدول شماره ۱۰ قید شده است، اکثر متخصصان و صاحب‌نظران اوایت اول را گویه شماره ۴ یعنی گویه رویکردهای اقتصادی به ناامنی اجتماعی (توسعه‌نیافتگی و فقر از مهم‌ترین چالش‌های محلی ناامنی اجتماعی) با میانگین رتبه‌ای ۳/۶۶ در منطقه می‌دانند و در اولویت دوم گویه شماره ۲ یعنی چالش قاچاق و ترانزیت موادمخدر با میانگین رتبه‌ای ۳/۱۷ قرار می‌گیرد. همچنین از نظر این کارشناسان در اولویت سوم گویه شماره ۵ یعنی چالش انزوای جغرافیایی و دوری از مرکز و تأثیر آن بر امنیت با میانگین رتبه‌ای ۲/۹۸ قرار می‌گیرد.

در پاسخ به پرسش فرعی ۲؛ یعنی تعیین میزان سطح چالش‌های دفاعی-امنیتی (مقیاس ملی) توسعه دریامحور در سواحل مکران از منظر جغرافیای سیاسی چگونه است؟ باید گفت براساس یافته‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل داده‌های آماری در دو بخش توصیفی و استنباطی که در جدول ۱۲ قید شده است، اکثر متخصصان و صاحب‌نظران اوایت اول را گویه ۸ یعنی قاچاق موادمخدر و افزایش آمد و شدهای غیرمجاز با میانگین رتبه‌ای ۳/۸۵ می‌دانند و اولویت دوم را گویه شماره ۷ یعنی چالش‌های ژئوپولیتیکی موادمخدر در ایران (مجاورت با بزرگترین کانون تولید مواد افیونی جهان (افغانستان)) با میانگین رتبه‌ای ۳/۸۴ می‌دانند. همچنین از نظر این کارشناسان گویه شماره ۹ یعنی قاچاق موادمخدر و تسهیل ورود سایر کالاهای قاچاق از مرزها با میانگین رتبه‌ای ۳/۵۳ در اولویت سوم قرار می‌گیرد.

همچنین با توجه به تجزیه و تحلیل و داده‌های آماری به خوبی می‌توان رابطه مستقیمی بین گویه رویکردهای اقتصادی به ناامنی اجتماعی (توسعه‌نیافتگی و فقر از مهم‌ترین محلی ناامنی اجتماعی) با بالاترین میانگین در مقیاس محلی و گویه قاچاق موادمخدر و افزایش آمد و شدهای غیرمجاز با بالاترین میانگین در مقیاس ملی مشاهده نمود. یعنی هرچه در مقیاس محلی عدم توجه به گویه اقتصادی (توسعه‌نیافتگی و فقر) بیشتر باشد، نتایج آن در مقیاس ملی و در مؤلفه و شاخص قاچاق موادمخدر و افزایش آمد و شدهای غیرمجاز (قاچاق انسان) منعکس خواهد شد. لذا یکی از مهم‌ترین اقدامات در خصوص چالش‌ها و موانع توسعه دریامحور در سواحل مکران توجه به شاخص‌های توسعه در مقیاس محلی می‌باشد و در نتیجه بی‌توجهی به آن با چالش‌های دفاعی-امنیتی در مقیاس ملی مواجه خواهیم شد که در ادامه به مهم‌ترین پیشنهادات اشاره خواهیم کرد:

پیشنهادات

- باتوجه به هدف اصلی تحقیق و در ارتباط با اولویت اول، دوم و سوم در مقیاس محلی و ملی به ترتیب پیشنهاد می‌شود:
۱. توسعه اقتصادی و کاهش فقر و بیکاری در منطقه (درجهت تحقق امنیت و توسعه پایدار ساحلی) در دستور کار دولت قرار گیرد.
 ۲. درخصوص قاچاق و ترانزیت موادمخدر، همکاری سه کشور ایران، پاکستان و افغانستان بدون حضور قدرت‌های فرامنطقه‌ای در دستور کار شورای عالی امنیت ملی و دستگاه دیپلماسی کشور قرار گیرد.
 ۳. دولت‌ها می‌باید نوع نگاه خود را در رابطه با این منطقه تغییر و درجهت رشد، پیشرفت و آبادانی منطقه و با مشارکت جامعه دانشگاهی و نخبگانی کشور درجهت امنیت پایدار در منطقه گام‌های اساسی بردارند. لذا چنانچه دولت رویکرد مرکز - پیرامون را به نفع آمایش سرزمین و عدالت فضایی تغییر دهد، ضرورتاً چالش‌های محلی (انزوای جغرافیایی و دوری از مرکز و تأثیر آن بر امنیت) کم‌رنگ می‌شود.

فهرست منابع

منابع فارسی:

۱. احمدی‌پور، زهرا؛ علوی، سیدعلی و هیودی، محمدرضا (۱۳۹۰)، تبیین عوامل ناامنی در جنوب شرق ایران عوامل ناامنی، فصلنامه مطالعات امنیتی اجتماعی، س دوم، ش ۲۷.
۲. احمدی، عباس و پارسایی، اسماعیل (۱۳۸۵)، جایگاه ایران در نظریه‌های ژئوپولیتیک، مجموعه مقالات دومین کنگره انجمن ژئوپولیتیک ایران، تهران.
۳. ازکیا، مصطفی (۱۳۷۸)، جامعه‌شناسی توسعه، تهران، انتشارات کیهان.
۴. بایبوردی، اسماعیل (۱۳۸۸)، توسعه سیاسی و امنیت ملی (مطالعه موردی جمهوری اسلامی ایران)، تهران: فرادید.
۵. بیانات در دیدار دست‌اندرکاران ساخت ناوشکن جماران (۱۳۸۸)، دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله العظمی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، www.khamenei.ir.
۶. دیدار فرماندهان نیروی دریایی ارتش با فرمانده کل قوا (۱۳۹۱)، دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله العظمی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، www.khamenei.ir.
۷. حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۸۱)، جغرافیای سیاسی ایران، تهران، انتشارات سمت.
۸. حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۸۲)، جزوه درسی دوره کارشناسی ارشد درس نظریه‌ها و مفاهیم ژئوپولیتیک، تهران، دانشگاه تربیت مدرس.
۹. رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا (۱۳۸۲)، دهیاری‌ها و مدیریت توسعه پایدار، تهران، نشریه دهیاری‌ها، س اول، ش ۲.
۱۰. زرقانی، سیدهادی (۱۳۸۶)، عوامل ژئوپولیتیکی مؤثر بر نقش و کارکرد مرزها باتاکید بر مرزهای ایران، فصلنامه ژئوپولیتیک، ش ۱.
۱۱. ساروخانی، باقر (۱۳۸۲)، روش تحقیق در علوم اجتماعی، تهران، نشر دیدار.
۱۲. سرایی، حسن (۱۳۹۳)، مقدمه‌ای بر نمونه‌گیری در تحقیق، تهران، انتشارات سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
۱۳. شکوهی، حسین (۱۳۸۲)، ندیشه‌های نو در فلسفه جغرافیا، تهران، انتشارات مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی.
۱۴. صفوی، سیدیحیی؛ نامی، محمدحسن و جلالی‌نسب، عبدالله (۱۳۹۵)، جغرافیای امنیتی مرز ایران و افغانستان و تأثیر آن بر امنیت ملی ج.ا.ایران، فصلنامه راهبرد دفاعی، س چهاردهم، ش ۵۳.
۱۵. عزتی، عزت‌الله (۱۳۸۷)، ژئواستراتژی در قرن بیست‌ویکم، تهران، انتشارات سمت.
۱۶. عزتی، عزت‌الله (۱۳۶۳)، جغرافیای نظامی ایران، تهران، انتشارات امیرکبیر.

۱۷. عنذلیب، علی‌رضا (۱۳۸۰)، «نظریه پایه و اصول آمایش مناطق مرزی» تهران، انتشارات دانشکده فرماندهی ستاد سپاه.
۱۸. فرجی‌راد، عبدالرضا؛ جهان‌تیغ، رضا؛ سیاری، حبیب‌ا... و سرور، رحیم (۱۳۹۵)، بررسی ظرفیت‌های ژئوپولیتیک سواحل مکران و نقش آن در امنیت پایدار منطقه جنوب شرق، **فصلنامه راهبرد دفاعی**، س چهاردهم، ش ۵۵.
۱۹. قاسمی، محمدعلی (۱۳۸۷)، نسبت امنیت انسانی و توسعه پایدار، تهران، **مطالعات راهبردی**، س یازدهم، ش ۳، پاییز.
۲۰. قدرت دریایی در گرونگاهی نو (۱۳۸۶)، مجله بندر و دریا «مطالعات» شه ۶.
۲۱. کریمی‌پور، یداله (۱۳۷۹)، **ایران و همسایگان (منابع تنش و تهدید)**، تهران، جهاد دانشگاهی دانشگاه تربیت معلّم.
۲۲. کریمی‌پور، یداله؛ محمدی، حمیدرضا؛ عزیززاده طسوج، محسن و سلیم‌نژاد، ندیمه (۱۳۹۵)، تفاوت‌های راهبردی سواحل ایران، تهران، **فصلنامه ژئوپولیتیک**، س دوازدهم، ش ۱.
۲۳. لسترنج، گای (۱۳۶۷)، **جغرافیای تاریخی سرزمین‌های خلافت شرقی**، تهران، ترجمه، محمود عرفان، تهران (۱۳۶۷)، **جغرافیای تاریخی سرزمین‌های خلافت شرقی**، تهران، ترجمه، محمود عرفان، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی.
۲۴. (۱۳۸۶)، «رشد حمل و نقل دریایی ایران در قرن بیست و یکم ... اهمیت بازرسی تجهیزات تخلیه و بارگیری در بنادر کشور»، **پیاپی ۱۶۴**.
۲۵. لورو، پاسکال و توال، فرانسوا (۱۳۸۱)، **کلیدهای ژئوپلیتی**، تهران، ترجمه، حسن صدوق ونینی، دانشگاه شهید بهشتی.
۲۶. محمدحسینی، مسعود، و علی‌پور، عباس (۱۳۹۱)، **سنجش تهدیدهای امنیتی در جنوب شرق ایران (باتاکیدبر امنیت مرزی)**، تهران، **فصلنامه سیاست دفاعی**، س بیستم، ش ۷۸.
۲۷. نامی، محمدحسن و حیدری‌پور، اسفندیار (۱۳۹۱)، **الگوی جدید برای محاسبه دقیق مساحت و طول مرزهای جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای**، س دوم، ش ۲.

منابع انگلیسی:

1. Pruet, L, and cimino, Joe; and Palmer, H; (2000). "Management of global maritime limits and boundaries using Geographical information System". [Http://www.Seaaoudus.org/EEZ/eezarea.htm](http://www.Seaaoudus.org/EEZ/eezarea.htm).
2. Shosedofski, Mishel(2004); War and Golobalization heroin and opium, transland by: Jafar Poya. Tehran, Publication of Battle staff secretariat with narcotic[In